

Munketårnet på Akershus festning

Av tannlege Johnny Grøthe

Munketårnet på Akershus festning har ingenting med munkere å gjøre; det er oppkalt etter dansken Christen Munk som var lensherre på Akershus. Han lot vanntårnet på middelalderfestningen ombygge til kanon- og vanntårn i 1559. Både Munketårnet og Munkedammen (må ikke forveksles med Karpedammen) er oppkalt etter ham.

Christen Munk var født i 1520 og døde i 1579 i Danmark, i Aakjær på Jylland, han hadde i 1572 flyttet tilbake til Danmark, etter at han fikk byttet Akershus med Aakjær len. Han startet sin karriere ved hoffet hos kong Christian 3., og vi vet at han i 1548 fortsatt var ved hoffet i København og deltok i prinsesse Annas reisefølge da hun skulle gifte seg i Sachsen samme år.

LENSHERRE OG STATHOLDER • I

1549 ble han lensherre på Hamar og overtok etterhvert eiendommene til en rekke klostre som hadde blitt kongelig eiendom etter reformasjonen. I 1556 ble han i følge kildene stattholder og lensherre på Akershus, en stilling han innehadde helt fram til 1572. Denne stattholderstillingen må sees på som en forløper til den stattholderstillingen som da ble opprettet og som eksisterte med enkelte avbrudd helt fram til 1814.

Utover på 1560-tallet regjerte han over Hamar len og Akershus len mens han residerte på Akershus festning. I Hamar bygde han et tårn som svenskene rev under sjuårskrigen. Under en gjennomgang i 1553 av de katolske biskopers etterlatte bøker og brev skal Hamarkrøniken ha blitt oppdaget. Hamarkrøniken er en bok skrevet på 1500-tallet av en ukjent forfatter, men

etter språket og den lokalpatrotiske skildring av Hamar og byens bebyggelse å dømme var den skrevet av en fra Hedmarken, helst Hamar. Boken beskriver livet i Hamar by og hvordan den var styrt og har en liten fortelling om den siste biskopens farvel med byen.

Munk hadde også en rekke andre mindre len i en kortere eller lengre periode, blant dem Bratsberg og Gimsøy kloster og Tønsberg len. 1558 fikk han dessuten Sunnmøre uten å betale avgift for det. Kongen var så tilfreds med hans iver i tjenesten at han i 1561 gav ham løfte om å beholde Sunnmøre avgiftsfritt i 20 år til, og av samme grunn fikk han 1571 tillagt Verne kloster, samt Ingedal, Eidsberg og Rakkestad len i Østfold.

Christen Munk var en energisk og dyktig representant for det danske

adelsveldet i Norge, myndig og behendig som lensherre – og resolutt i både forsvar og angrep under sjuårskrigen 1563–70. Da svenske tropper i 1567 rykket mot Akershus festning lot Munk – som et svar på denne trusselen – Oslo brenne for å unngå at svenskene fikk anledning til å befeste seg i byen. Han tilkalte hjelp fra Vestlandet og Danmark; de danske troppene ble slått, men vestlendingene jaget svenskene på flukt. Mangel på skyts og forsyninger var medvirkende til at svenskene trakk seg tilbake. Året etter gikk Munk til gjengjeldelsesaksjon ved å sende tropper inn i Värmland og Dalsland i Sverige på herjings- og plyndringstokt.

BYGGHERRE OG POLITIKER • Munk satte varige spor etter seg ved å ta stein fra de forfalne kirkene i Oslo og bruke disse til å bygge om vanntårnet på Akershus, derved fikk det navnet Munketårnet. Han flyttet inngangsporten vestover og la brygge der. Han satte i stand murene, bygde flere rondeller, skaffet skyts og anla dammer og hager utenfor borgeren.

Munk var også en nidkjær utøver av kongemaktens finanspolitikk. I første omgang skar han ned på personalet, men senere økte han det igjen og hadde et helt lite hoff av unge adelsmenn som gjorde pasjetjeneste, arbeidet på hans kontor og fulgte ham på hans reiser. På hans initiativ ble det 1558 lagt utførselstoll på laks, kjøtt og andre varer, samtidig som han begrenset tollkriverens utbytte for å øke kongens andel av tollene.

Munk håndhevet aktivt kongens myndighet til å kreve av skipperne at de først kjøpte kongens trelast til høy pris før de fikk lov til å kjøpe av andre

trelastselgere. Han begynte på egen hånd å kreve inn en tilleggstoll på trelast ca. 1560. Nederlenderne klaget, men kongen støttet ham. I 1562 prøvde han å innarbeide trelasttollen ved å markedsføre den som et gunstig alternativ til perioder med utførselsforbud, men under nederlandsk press ble tollene satt ned igjen på slutten av sjuårskrigen.

Munk synes for det meste å ha klart balansen mellom å presse befolkningen til større skatteytelser og jenke seg og forhandle når det oppstod misnøye. Enkelte ganger talte han bøndenes sak overfor kongen, men vi kjenner også et tilfelle der kongen irettesatte ham for å blande seg inn i skatteoppkrevingen i en annemanns len og formante ham til ikke å plage befolkningen ut over det rimelige.

Har du lastet ned appen?
Du finner den i App Store og Google Play
Navnet er Tannlegetidende